

بررسی میزان تأثیر آموزش‌های غیررسمی بر آگاهی‌های محیط‌زیستی تورگردانان طبیعت‌گردی (مطالعه موردی: استان گیلان)

محمد رضوانی^۱، مهدی نوجوان^{۲*}، افروز اختیاری رودسری^۳

۱. استادیار، گروه محیط زیست و منابع طبیعی، دانشگاه پیام نور

۲. دانشجوی دکتری، گروه برنامه ریزی محیط زیست، دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران

۳. کارشناس ارشد آموزش محیط زیست، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور

پذیرش: ۹۲/۵/۵

دریافت: ۹۱/۱۱/۲۰

Study of Effectiveness of Environmental Informal Trainings for Eco-Tour Leaders (Case study: Guilan Province)

M. Rezvani*, M. Nojavan**, A. Ekhtiyari Roodsari***

* Ph.D., Dept. of Environmental and Natural Resources, University of Payam Noor, Tehran
** Ph.D. Student of Dept. of Environment Planning, University of Tehran

*** Graduate student of environmental education, University of Payam Noor, Rey

Abstract

In recent years, due to destruction and depletion of the special natural resources and for the prevention of excessive depletions and conservation of the present resources, most of the communities are tended to the training methods which are necessary for sustainable conservation. So, the objective of this study is evaluating environmental considerations in the informal trainings which are provided for eco-tour leaders of Guilan and assessing their conformity with the environmental standards and finally measuring the effectiveness of trainings and their effect on eco-tour leaders. The target population was the eco-tour leaders of Guilan which were 50 people. Initially, a questionnaire was prepared on the base of environmental content of training courses for data collection. The prepared questionnaire was included 30 questions which were related to before and after training courses. Then data were analyzed using the statistical methods. Results showed that the content of training, regarding to the existence of environmental knowledge, is acceptable to some extent, but the most weaknesses of the eco-tour leaders were the less information about the environmental regulations and laws after training courses. Finally, according to the education and age level of eco-tour leaders and prospering presence and participation of women in the field of tourism and training contents, it become possible that more specialized concepts and laws would be presented in the training courses which led the increase of the courses feedback and improving the tourism and ecotourism industry in the short term.

Keywords: Ecotourism, Environmental Trainings, Eco-tour Leaders, Guilan

چکیده

در سال‌های اخیر به دلیل تخریب و از بین رفتن منابع طبیعی خاص و برای جلوگیری از گسترش تخریبات و حفاظت از منابع موجود، اکثر جوامع به روش‌های آموزشی گرایش پیدا کرده و حفاظت پایدار را در گرو آن می‌دانند. لذا هدف از این تحقیق، بررسی ملاحظات محیط زیستی موجود در آموزش‌های غیر رسمی ارائه شده به تورگردانان و انطباق آنها با معیارهای محیط‌زیستی و سپس سنجش میزان اثربخشی آموزش‌ها و تأثیر آنها بر تورگردانان می‌باشد. جامعه آماری این تحقیق ۵۰ نفر تورگردانان استان گیلان بودند. ابزار جمع آوری اطلاعات پرسشنامه‌ای بود که بر اساس محتوای محیط‌زیستی دوره‌های آموزشی تهیه شد. این پرسشنامه شامل ۳۰ سؤال چهار گزینه‌ای مشتمل بر سوالات قبل و بعد از دوره آموزشی بود. سپس بر اساس روش‌های آماری، اطلاعات پردازش شدند. نتایج تحقیق نشان داد که محتوای آموزشی دوره‌ها از نظر میزان وجود آگاهی‌های محیط‌زیستی نسبتاً قابل قبول بوده و بیشترین ضعف اطلاعاتی تورگردانان پس از گذراندن دوره‌های آموزشی در مورد قوانین و مقررات محیط‌زیستی بود. در نهایت با توجه به تحصیلات تورگردانان طبیعت‌گردی و رده سنی آنان و حضور موفق زنان در عرصه گردشگری و محتواهای آموزشی، می‌توان مفاهیم و قوانین تخصصی‌تری را درون محتواهای آموزشی قرار داد که این موضوع منجر به افزایش بازخورد دوره‌ها و ارتقاء صنعت گردشگری و طبیعت‌گردی در زمان کوتاه‌تر در استان گیلان خواهد شد.

کلید واژه: طبیعت‌گردی، آموزش‌های محیط‌زیستی، تورگردانان طبیعت‌گردی، گیلان.

مقدمه

در حالی که در سال‌های اخیر به دلایل متعدد بر میزان مسافرت، گردش و گردشگر افزوده شده، عصر جدیدی از عوامل برونزا مانند پیشرفت و توسعه اقتصادی، تکنولوژی و نوآوری مسائل مربوط به محیط زیست و عوامل بازاریابی بر گردشگری اثر می‌گذارند (Rezai et al., 2007). در سال‌های اخیر به دلیل تخریب و از بین رفتن منابع طبیعی خاص و برای جلوگیری از گسترش تخریبات و حفاظت از منابع موجود، اکثر جوامع به روش‌های آموزشی و آگاه‌سازی انسان‌ها گرایش پیدا کرده و حفاظت پایدار را در گرو آن می‌دانند (Tisdell & Wilson, 2000; Usuki, 2004).

آموزش دارای حیطة کاربردی وسیعی می‌باشد و به طور کلی به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که به طور رسمی و غیررسمی برای آموختن و نیز برای فعالیت‌هایی مانند خودآموزی، آموزش‌های برنامه‌ای و آموزش از راه دور که بدون حضور معلم صورت می‌گیرد، انجام می‌پذیرد (Safavi, 2007). در دوران ما آموزش و پرورش به عنوان مؤثرترین ابزار جوامع برای ورود به چالش‌های آینده مورد توافق قرار گرفته است.

آموزش و پرورش نه فقط در پژوهش‌ها و آزمایشگاه‌ها که در تمامی عرصه‌های زندگی حضوری فعال دارد و منطقی‌اً عاملی است که مردم را در جوامع مختلف هوشیارتر، با سوادتر، آماده تر، مسئول‌تر، نقادتر و اخلاقی‌تر می‌کند و از این‌رو حامل برترین آرمانهای بشری است. همانگونه که آموزش انواع مختلفی دارد، تا کنون در مورد آموزش‌های محیط‌زیستی تعاریف متعددی صورت گرفته است.

برگزاری «کارگاه آموزش بین‌المللی آموزش محیط‌زیست در برنامه مدارس» توسط اتحادیه جهانی حفاظت در سال ۱۹۷۰ یکی از مهمترین تلاش‌ها به منظور تعریف عبارت «آموزش محیط‌زیست» بود. در این کارگاه آموزشی، تعریفی کلاسیک از آموزش

محیط‌زیست به قرار زیر ارائه گردید:

آموزش محیط‌زیست عبارت است از شناسایی ارزش‌ها و توضیح مفاهیم به منظور ایجاد مهارت‌ها و گرایش‌های مورد نیاز برای درک و شناخت وابستگی‌های میان انسان، فرهنگ او، و محیط‌زیست پیرامون او که فعالیت‌هایی اعم از تصمیم‌گیری و خود القایی قوانین رفتاری مرتبط با کیفیت محیط‌زیست را نیز شامل می‌شود (Dudley, 2008). اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت^۱، این تعریف و معانی آنرا در سراسر جهان رواج داد. همایش‌ها و کارگاه‌هایی آموزشی در زمینه آموزش محیط‌زیست برگزار شد که از آن جمله می‌توان از گردهمایی‌هایی در انگلستان، هندوستان، هلند، کانادا، کوبا و آرژانتین نام برد (Joy, 2003). به عبارت دیگر هدف از آموزش‌های محیط‌زیستی عبارت است از افزایش سطح آگاهی‌های عمومی در مورد مسئله محیط‌زیست و ارائه راه‌حل‌های احتمالی و ایجاد پایه‌ای برای مشارکت آگاهانه و فعالانه کل اعضای جامعه در محافظت از محیط‌زیست و استفاده محتاطانه و عاقلانه از منابع طبیعی (Joy, 2003).

از سویی اهمیت و ضرورت توجه به مفاهیم محیط‌زیستی صنعت گردشگری به حدی بوده است که سازمان ملل، سال ۲۰۰۲ را سال بین‌المللی اکوتوریسم نامید (Heydari, 2009).

صنعت گردشگری، یکی از بزرگترین صنایع دنیا و وابسته به بخش عمده‌ای از اقتصاد جهانی است (Drumm & Moore 2002). لیپر^۲ معتقد است که واژه گردشگری را باید به عنوان یک موضوع مستقل و منحصر به فرد تعریف نمود. وی برای تعریف گردشگری، اصول آنرا حول یک ساختار صنعتی بنا نهاد و صنعت گردشگری را یک نوع سیستم باز در نظر گرفت که دارای پنج عنصر و ویژگی انسان متحرک، منطقه تولید، منطقه انتقال، منطقه مقصد و وجود واکنش متقابل بین صنعت گردشگری و محیط-

1. IUCN

2. leiper

طبیعت‌گردی^۱ یا گردشگری در طبیعت یکی از الگوهای گردشگری است که در برگیرنده رویکرد گردشگران به محیط طبیعی با انگیزه‌های متفاوتی است که گردشگر از سفر به محیط طبیعی مدنظر دارد. در این الگو، فضای گردشگری ساحل، جنگل، کوه، غار و نظیر اینهاست (Papli Yazdi & Saghai, 2011).

در اغلب موارد هر تعریفی که از طبیعت‌گردی ارائه شده دو واژه حفاظت و توسعه پایدار نیز در آن‌ها به چشم می‌خورد. طبیعت‌گردی بهترین روشی است که می‌تواند برای منطقه گردشگری و ساکنین آن مفید بوده و منجر به حفاظت از طبیعت شود. با توجه به ماهیت میان رشته‌ای بودن آموزش‌های محیط‌زیستی و اکوتوریسم، این امکان به وجود آمده که بتوان گردشگری پایدار را به صورت یک صنعت پیشرفته و پیچیده که دارای مشتریان آگاه و پیشرفته است مورد مطالعه و بررسی قرار داد. توجه دقیق به منابع محدود طبیعی و آموزش روش‌های حفاظت از آنها و ایجاد تعادل در بهره برداری‌ها و داشتن نوعی مسئولیت اجتماعی نسبت به جامعه میزبان و فرهنگی که تحت تأثیر این صنعت قرار می‌گیرد از جمله عواملی است که در زمینه رونق بخشیدن به صنعت گردشگری اهمیت زیادی دارد (Orams, 1997). طبیعت‌گردی (اکوتوریسم) که زیر مجموعه‌ای از گردشگری به شمار می‌رود، به عنوان یک صنعت پویای جهانی از رشدی بسیار سریع برخوردار می‌باشد و از دهه ۱۹۸۰ میلادی، طبیعت‌گردی یکی از ارکان اصلی اقتصاد کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را تشکیل می‌دهد (Arbani, 1995; Antoni, 2007).

جایگاه آموزش در اکوتوریسم بارز بوده و نمی‌توان مکان مجزایی در یک مرحله در نظر گرفت، زیرا آموزش‌هایی برای حفاظت از محیط زیست چه به صورت رسمی و چه به صورت غیررسمی ارائه می‌گردند (که البته نوع و روش ارائه مطالب و شخص

زیست می‌باشد (Antoni, 2007). در جهان امروز که مسئله بقا و دوام و ترمیم اکوسیستم‌ها و تنوع زیستی بحث روز دنیا بوده و اکثر دانشمندان بر روی مسئله حفاظت تأکید ویژه‌ای دارند بهترین ایده‌های حفاظتی، ایده‌های مشارکتی هستند. در تعریف اکوتوریسم اهداف حفظ محیط‌زیست کاملاً رعایت شده است. ضمن اینکه در نظر گرفتن مشارکت جوامع محلی و توسعه اقتصادی می‌تواند برای مناطق تحت حفاظت و مدیریت منابع درآمد خوبی بوده و در جوامع محلی و نواحی حفاظت شده‌ی پیرامون آن، ایجاد اشتغالزایی نموده و در آن نواحی رشد اقتصادی ایجاد کند. همچنین اکوتوریسم می‌تواند از نظر محیط‌زیستی، بازدیدکنندگان را آموزش دهد. در واقع اکوتوریسم می‌تواند دلیلی برای حفاظت محیط‌زیست بوده و منطقه حفاظت شده را تحت حمایت قرار دهد. به طور کلی هدف برنامه‌های اکوتوریسم محدود نمودن و به حداقل رساندن تأثیرات منفی گردشگری طبیعی است (Drumm & Moore, 2002). آموزش می‌تواند مهمترین جنبه همکاری گردشگری محسوب شود. برای تلفیق موفقیت‌آمیز عرصه گردشگری کشورهای در حال توسعه با بازار بین الملل و بهبود کیفیت آن، باید برنامه‌ریزی‌های آموزش حرفه‌ای قابل اجرایی برقرار گردد. در آموزش‌های غیررسمی نیز تمرکز بر مهارت‌ها و سازمان‌های مرتبط خواهد بود و نقش مروجان (آموزش‌دهندگان) در این مسیر تسهیل‌گری در فرآیند یادگیری است. طبیعت‌گردی نیز در بطن گردشگری گسترده و پایدار موجود است. واژه طبیعت‌گردی نخستین بار در دهه ۱۹۸۰ میلادی به کار رفت و برای اولین بار وارد ادبیات گردشگری شد. اما اولین تعریف از طبیعت‌گردی توسط انجمن بین المللی طبیعت‌گردی در سال ۱۹۹۰ ارائه شد. طبق این تعریف، طبیعت‌گردی سفر مسئولانه به مناطق طبیعی به منظور حفظ محیط‌زیست و بهبود اوضاع اقتصادی جوامع محلی می‌باشد (Drumm & Moore, 2002).

Zahedi, 2006). همچنین در این تحقیق واژه راهنمای گردشگری و تورگردان معادل یکدیگر به کار رفته است. تورگردانان طبیعت گردی یا همان راهنمایان تورهای طبیعت گردی یکی از عناصر موجود در دفاتر خدمات مسافرتی و گردشگری اند. دفاتر دارای تورهای مسافرتی و شرکت های مسافرتی از مهمترین ارکان صنعت گردشگری می باشند که برنامه ریزی لازم برای بازدید از جاذبه های گردشگری را انجام می دهند (Farajzadeh, 2004). مسافران در سفرهایشان با افراد بسیاری که منحصرأ در صنعت گردشگری فعالیت می کنند (علی الخصوص با تورگردانان و راهنمایان تورها) ارتباط دارند. راهنمایان تورها تدارکات محلی مسافر، نظیر حمل و نقل، محل های سکونت و خدمات راهنمایی را مهیا می نمایند. اعضای صنعت گردشگری به دلایل متعددی برای طبیعت گردی ارزشمند هستند. اولاً آنها با قواعد مسافرت آشنا هستند و می دانند که مسافران چگونه رفتار می کنند و در واقع چه می خواهند. ثانیاً صنعت گردشگری می تواند با تشویق به رفتار مناسب و محدود کردن تأثیرات منفی در مناطق حفاظت شده بر مسافران اثر گذارد. ثالثاً صنعت گردشگری نقشی اساسی در بالا بردن سطح طبیعت گردی ایفا می نماید. اعضای آن (خصوصاً تورگردانان) باید بدانند که چگونه زمینه دستیابی مسافران به نشریات، اینترنت، رسانه ها و سایر ابزارها را فراهم سازند و سپس ارتباط بین مقاصد طبیعت گردی و مسافران را برقرار نمایند. طبیعت گردان یکی از ایده آل ترین افراد جهت آموزش های محیط زیستی می باشد (Drumm & Moore, 2002). راهنمایان تورهای طبیعت گردی یکی از منابع مهم اطلاعاتی در آموزش های محیط زیستی به شمار می روند. راهنمایان مطلع و آگاه به مسائل محیط زیستی، عامل کلیدی در سفری موفق به شمار می روند. از اینرو بعد از ارائه آموزش های

یا سازمان آموزش دهنده و مخاطبین آموزشها متفاوت می باشند). در صنعت گردشگری و مؤلفه های آن، برای برطرف نمودن نیازهای نیروی انسانی باید در سطوح مختلف آموزش های لازم ارائه گردد. این برنامه های آموزش شامل دوره های مختلفی می شود که از طرف مؤسسات آموزشی ارائه می شوند. بدین منظور، باید در طرح های جامع توسعه گردشگری استراتژی هایی تدوین شوند تا همه تخصص ها و بخش های مختلف گردشگری را در تمامی سطوح پوشش دهند. برنامه های آموزشی گردشگری به دو صورت اصلی صورت می گیرد: دوره های آموزشی رسمی مانند دانشگاه ها و غیررسمی که معمولاً از طرف سازمان های مرتبط با گردشگری برگزار می شود (Heydari, 2009) و به طور کلی آموزش های طبیعت گردی در پنج دسته مطرح می گردند:

۱) آموزش به جوامع محلی و دینفعان محلی، ۲) آموزش به NGO ها و ارائه از طریق آنها به دینفعان محلی، ۳) آموزش به تورگردانان، ۴) آموزش به کارکنان ادارات و سازمان ها و ۵) آموزش همگانی و رسمی. هرچند منابع آموزش محیط زیست در کشورمان بسیار اندک و ناچیز می باشد اما بحث آموزش های محیط زیستی در کشورهای توسعه یافته بسیار گسترده و چشمگیر بوده و اصولاً تمام زیربنای اجرایی و مدیریتی را بوسیله آن مستحکم می سازند. که موضوع این پژوهش مربوط به دسته سوم (تورگردانان) می شود.

در این تحقیق به افرادی که به عنوان راهنمایان تورهای مسافرتی در دفاتر خدمات مسافرتی مشغول فعالیتند تورگردان گفته می شود. تورگردانان می توانند تأثیری بسیار بر قیمت، سیمای عمومی مقصد، پیشبرد و شبکه های فروش داشته باشند. آنها با پیشنهاد کردن روش هایی جهت بهبود، محصول را تحت تأثیر قرار می دهند. در شبکه های فروش آنها را با مناطق و مقاصد گردشگری آشنا می سازند (Ranjbarian &

جذب گردشگر دارد و این آموزش‌ها نقش مهمی در سوق توریسم به سمت اکوتوریسم دارند. در این تحقیق، به بررسی محتوای این آموزش‌ها و تعیین میزان اثربخشی آنها بر عملکرد تورگردانان در استان سرسبز گیلان پرداخته شده است. با اشراف به اهمیت جاذبه طبیعی در گیلان و ناشناخته بودن بعضی از آن‌ها، به اهمیت جایگاه اکوتوریسم در این استان و وجود عرصه‌ای مناسب برای توسعه توریسم و تبدیل آن به اکوتوریسم در این منطقه سرسبز پی می‌بریم. چه بسا با گسترش فرهنگ حفاظت محیط‌زیستی در گردشگران بتوانیم از پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل نقاط گردشگری به نحو مطلوب‌تری استفاده کرده و فرهنگ و رسوم محلی و صنایع دستی این استان را به همگان معرفی کرده و در حفظ و احیای این میراث زنده بکوشیم. و این مهم امروزه با گسترش آژانس‌های مسافرتی و شناخت بهتر مردم از عملکرد آژانس‌ها و گردانندگان آنها سریع‌تر امکان‌پذیر خواهد شد.

با توجه به موارد ذکر شده، جایگاه ویژه‌ای برای آموزش‌های محیط‌زیستی درباره صنعت گردشگری و طبیعت‌گردی در کشور قائل شده و به بررسی نحوه ارائه و میزان تأثیر آنها بر آگاهی‌های تورگردانان طبیعت‌گردی با روش‌های نوین، علمی و جهانی و منطبق با نیازهای مردم محلی و منطقه‌ای استان گیلان پرداخته شد. در این تحقیق عمده فعالیت‌ها بر چگونگی و میزان ارائه مطالب و ملاحظات محیط‌زیستی دنیا و بررسی میزان اثربخشی آموزش‌ها بر صنعت گردشگری بویژه طبیعت‌گردی متمرکز می‌باشد.

مواد و روش‌ها

با توجه به این که در کشور ما آموزش‌های محیط‌زیستی و به طور کلی تمامی آموزش‌هایی که به

محیط‌زیستی و بالا رفتن سطح دانش محیط‌زیستی و حفاظتی تورگردانان باید فن تفسیر نیز که جزء بهترین روش‌های انتقال آموزشی در طبیعت‌گردی می‌باشد توسط اساتید به آنان منتقل گردد. همچنین به علت اینکه مخاطبین آگاهی‌های محیط‌زیستی تورگردانان، توریست‌ها و اکوتوریست‌ها می‌باشند بنابراین رابط غیرمستقیم آموزشی و انتقال آموزه‌ها بین آنها حکمفرما می‌باشد. بهترین روش‌های انتقال آموزه‌ها استفاده از وسایل و مواد نشر آگاهی‌ها مانند تهیه بروشور و فیلم کوتاه و استفاده از فنون تفسیر در بیان اطلاعات می‌باشد که هر کدام دارای قابلیت‌های بازخوردی مثبتی در بیان مفاهیم به بازدیدکنندگان هستند. هر چند باید به این امر معترف بود که تورگردانان از روش‌های آموزشی مانند روش‌های اکتشافی مباحثه در بیان اطلاعات خود به صورت ناآگاهانه استفاده می‌نمایند. ناآگاهانه بودن استفاده از فنون آموزشی بدین دلیل است که تورگردانان دارای تحصیلات مرتبط با امور تربیتی نبوده و اصولاً این روش‌ها به صورت متمرکز به آنها تدریس نشده و نمی‌شود.

در مجموع می‌توان گفت که اکوتوریسم نیاز به برنامه‌ریزی و آموزش جدی و همه‌جانبه و نیز مدیریتی به همراه درک این پتانسیل دارد. جدا از ترویج دانش محیط‌زیست در سطح عام، برنامه آموزش محیط‌زیستی باید در ارتقاء سطح اطلاعات مردم، پذیرش قوانین و مقررات موجود در مناطق و همین‌طور افزایش سطح آگاهی آن دسته از اجتماعاتی که ممکن است اثر سوئی بر اهالی بومی داشته باشند، مورد استفاده قرار گیرد. در این راستا، یک نوع از آموزش‌های محیط‌زیستی (غیررسمی) توسط سازمان و ادارات کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری به تورگردانان ارائه می‌شود که نقش مستقیمی در بازاریابی و خدمات مسافرتی و

اشرفیه: ۲ دفتر مسافرتی؛ لاهیجان: ۴ دفتر مسافرتی؛ لنگرود: ۱ دفتر مسافرتی؛ رودسر: ۳ دفتر مسافرتی؛ تالش: ۲ دفتر مسافرتی؛ آستارا: ۱ دفتر مسافرتی؛ رودبار: ۱ دفتر مسافرتی و شفت: ۱ دفتر مسافرتی (Sharifi & Ghafouri, 2008).

دوره‌های آموزشی ارائه شده به تورگردانان طبیعت گردی استان گیلان مشتمل بر دو نوع دوره می‌باشد که عبارتند از دوره‌های با سرفصل‌های کشورهای که از طرف سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری سازماندهی می‌شوند و در استان‌های کشور اجرا می‌گردند؛ دوره‌های با سرفصل‌های استانی که بر حسب نیاز سنجی اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان، سازماندهی شده و برگزار می‌گردند.

دوره‌های کشوری، خود شامل چهار دوره می‌باشند: ۱) دوره مدیریت فنی دفاتر خدمات مسافرتی و گردشگری که شامل دوازده نوع درس می‌باشد، ۲) دوره راهنمایان ایرانگردی و جهانگردی که شامل هفده درس می‌باشد، ۳) دوره راهنمایان طبیعت گردی (اکوتوریسم) که شامل هجده درس می‌باشد و ۴) دوره مدیریت عمومی واحدهای اقامتی تا سطح هتل‌های ۳ ستاره که شامل ۱۰ درس می‌باشد. در بین این چهار دوره، دوره راهنمایان ایرانگردی و جهانگردی و دوره راهنمایان طبیعت گردی موضوع بحث این تحقیق می‌باشند. همچنین عنوان دوره با سرفصل استانی، دوره تخصصی راهنمای طبیعت گردی اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان می‌باشد که شامل ۱۴ درس می‌باشد.

به دلیل محدود بودن زمان تحقیق و اعمال دقت کافی در مطالعه منابع دروس و زیاد بودن دروس ارائه شده به تورگردانان و تورگردانان طبیعت گردی در گیلان، تعداد ۲ درس از دو دوره راهنمایان ایرانگردی

نحوی به مسائل آژانس‌های مسافرتی مربوط می‌شود توسط سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و ادارات تابعه آن در سراسر نقاط کشور سازماندهی می‌شوند، بنابراین تمرکز تحقیق بر آموزش‌های ارائه شده توسط سازمان و اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان به تورگردانان طبیعت گردی این استان می‌باشد. در این آموزش‌ها، محتواهایی که حاوی مطالبی راجع به اهمیت محیط‌زیست، نحوه حفاظت از آن و ضوابط، مقررات، معیارها و ملاحظات محیط‌زیستی می‌باشند، مورد بررسی قرار گرفته است.

استان گیلان یکی از استان‌های شمال کشور ایران با مساحت ۱۴۷۱۱ کیلومتر مربع می‌باشد که از شمال به دریای خزر و جمهوری آذربایجان، از غرب به استان اردبیل، از جنوب به استان زنجان و قزوین و از شرق به استان مازندران محدود می‌گردد. براساس آخرین تقسیمات کشوری، استان گیلان دارای ۱۶ شهرستان، ۵۰ شهر، ۴۳ بخش، ۱۰۹ دهستان و ۲۸۸۸ آبادی و جمعیت آن براساس سرشماری سال ۱۳۸۵، ۲۴۰۴۸۶۱ نفر می‌باشد. شهرستان‌های استان عبارتند از: آستانه اشرفیه، آستارا، املش، بندرانزلی، تالش، رشت، رودسر، رضوانشهر، رودبار، سیاهکل، شفت، صومعه سرا، فومن، لاهیجان، لنگرود و ماسال (Guilan's cultural heritage, handicrafts and tourism Organization, 2009; Sharifi & Ghafouri, 2008).

در حال حاضر براساس آمارگیری سال ۱۳۸۸ اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری گیلان، تعداد دفاتر خدمات مسافرتی و جهانگردی در کل استان گیلان، ۳۵ مورد می‌باشد که البته در سال ۸۹ تعدادی به آنها اضافه گردیده‌اند. به طور متوسط تعداد دفاتر در شهرستان‌های گیلان عبارتند از: رشت: ۱۷ دفتر مسافرتی؛ بندرانزلی: ۳ دفتر مسافرتی؛ آستانه

وضعیت آموزشی موجود بدست آمد و متغیرهای تحقیق شناسایی شدند. در این تحقیق، محتوای آموزش‌های غیررسمی دارای معیارها و مطالب محیط‌زیستی ارائه شده به تورگردانان طبیعت‌گردی، متغیر مستقل تحقیق و آگاهی‌های محیط‌زیستی تورگردانان طبیعت‌گردی به عنوان متغیر وابسته تحقیق، و آموزش‌های رسمی قبل از گذراندن دوره‌های آموزش غیررسمی، به عنوان متغیر تعدیل گر، محسوب می‌گردند. سپس ۲ دوره آموزش غیررسمی مرتبط با گردشگری و طبیعت‌گردی که در اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان برای تورگردانان به اجرا در می‌آید انتخاب شدند. اسامی این دوره‌ها عبارتند از: ۱- دوره تخصصی راهنمای طبیعت‌گردی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان (دوره استانی)، ۲- دوره شناخت صنعت گردشگری (دوره ای از سرفصل ملی و سازمانی).

پس از انتخاب دوره‌ها، محتوای آموزشی شامل عکس، فیلم، اسلاید، جزوات آموزشی و کتب جمع‌آوری شده، سپس ملاحظات محیط‌زیستی مندرج در محتوا «ملاحظات مستقیم و غیرمستقیم» استخراج شد و معیارهای محیط‌زیستی دوره‌های آموزشی منطبق با ضوابط و مقررات سازمان حفاظت محیط‌زیست و شورای عالی حفاظت محیط‌زیست و انجمن‌های تخصصی محیط‌زیستی در ایران، تهیه گردید و قسمت اثربخشی فرم پرسشنامه (دارای ۳۰ سؤال اصلی ۴ گزینه‌ای) براساس میزان تأثیر آموزش‌های محیط‌زیستی در رفتار و افکار فراگیران تهیه شد. سپس جهت انجام تحقیق سه فرضیه به صورت زیر در نظر گرفته شد:

- آموزش‌های محیط‌زیستی غیررسمی ارائه شده با معیارها و ضوابط محیط‌زیستی انطباق دارند.
- آموزش‌های محیط‌زیستی ارائه شده به تورگردانان از کارایی کافی برای ارتقاء سطح آگاهی‌های محیط‌زیستی اکوتوریست‌ها برخوردار است.

و جهانگردی و راهنمایان طبیعت‌گردی با عناوین درس اکوتوریسم و طبیعت‌گردی و درس شناخت صنعت گردشگری که در این دو دوره مشترک می‌باشند و از دوره استانی، دروس شناخت اصول کوه‌پیمایی و توانایی امداد و کمک‌های اولیه ویژه طبیعت‌گردی برای بررسی محتوا و سپس بررسی میزان اثربخشی انتخاب شدند. معیارهای محیط‌زیستی موجود در محتواهای آموزشی ارائه شده به تورگردانان و تورگردانان طبیعت‌گردی در گیلان که مشتمل بر معیارهای موجود در محتوای هر سه دوره آموزشی (و سه درس مورد بررسی) می‌باشند، عبارتند از ۱- حفظ حیات وحش؛ ۲- حفاظت از آب و خاک؛ ۳- سروصدا؛ ۴- دفع پسابها و پسماندها؛ ۵- آلودگی‌های صوتی، آب، خاک، هوا و منظر؛ ۶- سکونت گردشگران و بحث اقامتگاه‌های طبیعی و کمپینگ‌ها؛ ۷- بهداشت و ایمنی مسافران در حین سفرهای سبز و ۸- آشنایی با محیط‌های طبیعی.

همچنین آموزش روش‌های انتقال آموزه‌های محیط‌زیستی تورگردانان به گردشگران در گیلان و به عبارت دیگر آموزش غیررسمی (ترویجی) با روش‌های گوناگونی به تورگردانان در گیلان ارائه می‌شوند که برخی از آنها عبارتند از: مشاهده فیلم و اسلاید و عکس؛ اردوهای علمی و فعالیت‌های میدانی (کوهنوردی، غارنوردی، شناخت قوانین و ...؛ چگونگی شناخت جوامع میزبان گردشگران (جوامع محلی) به صورت کار گروهی و تهیه مطالب و تاریخچه محلی و تهیه بروشور و در اختیار قرار دادن بروشورهای از قبل تهیه شده برای اطلاع‌رسانی به گردشگران.

روش کلی تحقیق حاضر؛ توصیفی-تحلیلی می‌باشد، بنابراین پس از مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی و گردآوری داده‌ها در زمینه آموزش‌های محیط‌زیستی ارائه شده به تورگردانان، ابتدا نگرشی کلی نسبت به

دوره استانی و ملی یک مقایسه کلی انجام پذیرفت که در ادامه به طور کامل ارائه خواهد شد.

یافته های پژوهش

پس از توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌هایی که بین تورگردانان آموزش دیده استان گیلان پخش شد، ابتدا اطلاعات فردی مربوط به تفکیک جنسیت، گروه سنی، میزان تحصیلات و سابقه کاری آنان مورد استخراج و بررسی قرار گرفت (جدول ۱).

سپس به بررسی سؤالات اصلی پرسشنامه پرداخته شد. در اکثر سؤالات (غیر از سؤالات مربوط به مفاهیم محیط زیستی) ارزش وزنی پاسخ‌ها ملاک قرار گرفت و گزینه نادرست در آن‌ها وجود نداشت. نتایج بدست آمده از داده‌های جدول ۱، نشان داد که:

۱- توزیع عادلانه موقعیت کاری در زمینه تورگردانی وجود داشته و تقریباً به طور برابر مردان و زنان در این بخش به عنوان تورگردان شاغل می‌باشند (یکی از شاخص‌های توسعه یافتگی در جوامع پیشرفته).

۲- اکثر تورگردانان (بیش از ۸۰ درصد) در گروه سنی ۲۹-۳۵ سال قرار دارند، در تدوین دوره‌ها و محتواهای آموزشی باید وجود چنین نیروهای جوان و مستعدی را در نظر داشت (Safavi, 2007).

۳- در بین مدارک تحصیلی تورگردانان، بیشترین گروه تحصیلی مربوط به مدرک کارشناسی و کمترین مربوط به مدرک دیپلم و زیر آن (صفر درصد) بود. این موضوع نشان دهنده این است که بیش از ۹۰ درصد آنها دارای تحصیلات کارشناسی و کارشناسی ارشد می‌باشند که به نظر می‌رسد انتقال آگاهی‌های محیط زیستی به آنها راحت‌تر و با جزئیات علمی بیشتر ممکن باشد.

افزایش توانایی تورهای طبیعت گردی، موجب رشد و ارتقاء صنعت اکوتوریسم در استان گیلان می‌شود.

با توجه به این امر که اکثر تورگردانان دارای مدارک تحصیلی کارشناسی و بالاتر بودند، برای تأیید روایی^۱ پرسشنامه (Khaki, 2005)، از طریق روش دلفی^۲ و نظر سنجی از چهار استاد متخصص در امور محیط زیست و دو کارشناس گردشگری و جهت تعیین پایایی^۳، به دلیل اینکه سؤالات پرسشنامه دارای ارزش وزنی بوده و سؤالات در راستای پاسخگویی به سه فرضیه اصلی تحقیق شکل گرفته بودند، همچنین به جهت توزیع پرسشنامه در یک مرحله از روش آلفای کرونباخ^۴ (Khaki, 2005) استفاده شد. در فرمول آلفای کرونباخ، اگر ضریب پایایی بیشتر از ۰/۷ بدست آید، آزمون (پرسشنامه) از پایایی قابل قبولی برخوردار است. چنانچه بین ۰/۵ تا ۰/۷ باشد؛ اعتبار پرسشنامه در حد متوسط ارزیابی می‌گردد و اگر کمتر از ۰/۵ باشد، پرسشنامه فاقد پایایی لازم است. میزان پایایی محاسبه شده ۰/۸۷۹ بود که قابل قبول می‌باشد. نهایتاً پس از اعمال نظرات، ۵۰ عدد پرسشنامه (به تعداد تورگردانان استان) تکثیر گردید و به صورت حضوری بین تورگردانان توزیع و گردآوری شد و تعداد ۵ پرسشنامه به دلیل نواقص زیاد پاسخ‌ها کنار گذاشته شد. سپس براساس روش آماری تعیین میزان مد به عنوان بهترین روش آماری جهت تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق (Gaul, 2003; Ham & Krumpel, 1996; Orams, 1997; Tisdell & Wilson, 2000; Usuki, 2004)، مد پاسخ به سؤالات ۴۵ پرسشنامه باقی‌مانده و میانگین کلی پاسخها توسط نرم افزار اس پی اس اس^۵ محاسبه شد و پس از استخراج نتیجه‌گیری نهایی، بین دو

1. Validity
2. Delphi method
3. Reliability
4. Alpha method
5. SPSS

جدول ۱. اطلاعات فردی تورگردانان

جنس	تعداد	درصد %
زن (f)	۲۵	۵۶
مرد (m)	۲۰	۴۴
گروه سنی	تعداد	درصد %
۲۰-۲۵	۲	۴
۲۶-۲۹	۱۵	۳۳
۳۰-۳۵	۲۳	۵۲
> ۳۵	۵	۱۱
مدرک	تعداد	درصد %
دیپلم و کمتر	۰	۰
فوق دیپلم	۳	۷
لیسانس	۲۶	۵۸
فوق لیسانس	۱۶	۳۵
سال	تعداد	درصد %
< ۲	۴	۹
۲-۴	۲۶	۵۸
۵-۷	۱۰	۲۲
۸-۱۰	۴	۹
> ۱۰	۱	۲

آموزشی دوره‌های برگزار شده برای تورگردانان که شامل ۳۰ سؤال اصلی بود، در چهارگروه ۱- میزان آگاهی محیط‌زیستی تورگردانان (قبل از گذراندن دوره آموزشی)؛

۲- مفاهیم، قوانین و موضوعات محیط‌زیستی موجود در محتوا؛ ۳- روش‌های آموزشی و ۴- اثربخشی آموزه‌ها طبقه‌بندی شدند (جدول ۲).

۴- بیشترین فراوانی سابقه کاری تورگردانی در طبقه ۲-۴ سال قرار داشت و در کل دیده شد که ۶۷ درصد تورگردانان دارای سابقه کاری کمتر از ۵ سال می‌باشند که شاید دلیل آن گسترش صدور مجوز احداث دفاتر خدمات مسافرتی از سال ۱۳۷۶ به بعد باشد (Safavi, 2007). پرسشنامه تهیه شده برای جمع‌آوری داده‌های اصلی تحقیق از محتوای

جدول ۲. بررسی پاسخ به سؤالات اصلی پرسشنامه

شماره سؤال	گروه سؤال	تعداد پاسخها	گزینه منتخب	تعداد پاسخ به گزینه منتخب	درصد %	شماره سؤال	گروه سؤال	تعداد پاسخها	گزینه منتخب	تعداد پاسخ به گزینه منتخب	درصد %
۱	۱ و ۲	۴۵	۴	۴۲	۹۵	۱۶	۳	۴۵	۱	۲۸	۶۲
۲	۱	“	۴	۲۲	۴۹	۱۷	۱ و ۴	“	۳	۲۹	۶۴
۳	۱ و ۳	“	۱	۱۷	۳۸	۱۸	۴	“	۴	۳۵	۷۸
۴	۲	۴۴	۳	۴۴	۱۰۰	۱۹	۴	“	۳	۳۷	۸۲
۵	۱	۴۵	۱	۳۱	۶۹	۲۰	۲ و ۴	“	۲	۲۹	۶۵
۶	۱	“	۳	۲۳	۵۱	۲۱	۴	“	۲	۲۶	۵۸
۷	۱	“	۲	۲۱	۴۷	۲۲	۴	“	۲	۲۷	۶۰
۸	۲	۴۴	۱	۲۱	۴۸	۲۳	۴	“	۳	۳۴	۷۶
۹	۲	۴۵	۳	۳۶	۷۹	۲۴	۴	“	۳	۳۸	۸۵
۱۰	۲ و ۳	۴۴	۲	۲۵	۵۷	۲۵	۴	“	۱	۲۱	۴۷
۱۱	۲	۴۵	۳	۳۶	۸۰	۲۶	۳	“	۱	۲۴	۵۳
۱۲	۲	“	۴	۳۲	۷۱	۲۷	۴	“	۳	۲۵	۵۵
۱۳	۲ و ۳	“	۳	۲۶	۵۸	۲۸	۲ و ۴	“	۲	۲۱	۴۷
۱۴	۳	“	۳	۲۵	۵۵	۲۹	۴	“	۲	۳۹	۸۷
۱۵	۳	“	۴	۲۸	۶۲	۳۰	۴	“	۴	۲۴	۵۳

به علت تعدد نمودارهای مربوط به نتایج هر سؤال، از درصد پاسخهای گزینه‌های برتر سؤالات موجود در هر گروه برآیندگیری شده و نتایج در یک جدول کلی (جدول ۳) و شکل ۱ بیان شدند.

بعضی سؤالات با یکدیگر از نظر نتیجه گیری همپوشانی داشتند، بنابراین جهت ایجاد پایایی در پرسشنامه، در بیش از یک گروه قرار گرفتند. علاوه بر این، اکثر سؤالات در گروه چهارم (جهت ارزیابی اثر بخشی دوره‌ها) قرار داشتند.

جدول ۳. برآیند نهایی دوره آموزشی بر اساس پاسخ سؤالات پرسشنامه در ۴ گروه

گروه سؤالات	شماره سؤالات	برآیند درصد پاسخهای گزینه‌های برتر سؤالات
۱	۱-۲-۳-۵-۶-۷-۱۷	$۹۵+۴۹+۳۸+۶۹+۵۱+۴۷+۶۴ = ۵۹\%$
۲	۱-۳-۴-۸-۹-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۲۰-۲۸	$۴۲+۳۸+۱۰+۴۸+۷۹+۵۷+۸۰+۷۱+۵۸+۶۵+۴۷ = ۶۲\%$
۳	۱۰-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶-۲۶	$۵۷+۵۸+۵۵+۶۲+۶۲+۵۳ = ۵۸\%$
۴	۱۷-۱۸-۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۲۷-۲۸-۲۹-۳۰	$۶۴+۷۸+۸۲+۶۵+۵۸+۶۰+۷۶+۸۵+۴۷+۵۵+۴۷+۸۷+۵۳ = ۶۶\%$

گردشگران منتقل می‌نمایند. فن تفسیر محیط‌زیستی به تورگردانان آموزش داده نشده است (Joy, 2003; Antoni, 2007).

۵- اثربخشی آموزه‌های محیط‌زیستی دوره‌های آموزشی بر اساس سؤالات پرسشنامه و با توجه به مدارک تحصیلی تورگردانان و سطح آگاهی علمی آن‌ها قبل از گذراندن دوره آموزشی و همچنین تغییرات رفتاری و افکاری ایجاد شده در آنها پس از گذراندن دوره، ۶۵ درصد ارزیابی گردید.

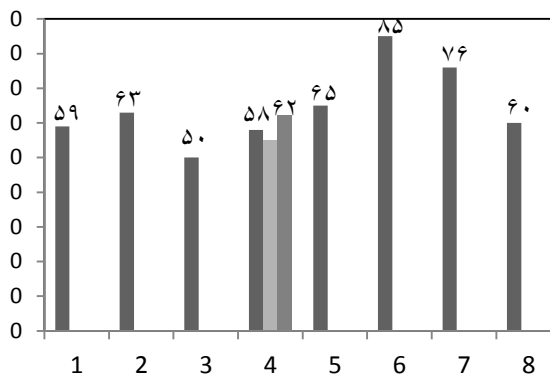
۶- مشارکت و همکاری بین سازمانی برای افزایش اثربخشی آموزه‌ها و کاربرد عملی آن‌ها به میزان ۸۵ درصد ارزیابی گردید.

۷- طبق پاسخ تورگردانان (۷۶ درصد)، بهترین شیوه ارزشیابی پایانی دوره‌ها، برگزاری کارگاه آموزشی می‌باشد.

۸- از میان موانع و محدودیت‌های موجود در گذراندن دوره آموزشی برای تورگردانان، هزینه گذراندن دوره آموزشی شامل هزینه‌های رفت و آمد و ثبت نام بالاترین درصد را (۶۰ درصد) طبق ارزیابی پاسخ‌ها به خود اختصاص داد.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج بدست آمده از تحلیل پرسشنامه‌ها و آزمون فرضیات، همچنین بر اساس مقایسه صورت گرفته بین تحقیق با مقالات منتشر شده سایر محققین می‌توان چنین گفت که محدوده مکانی، زمانی و گروه هدف تحقیق کاملاً مشخص بوده و روش گردآوری اطلاعات تحقیق از طریق تهیه و توزیع پرسشنامه بین جامعه آماری (گروه هدف) بود که بر اساس تعداد محدود تورگردانان آموزش دیده، سنجش میزان مد پاسخ‌ها، به عنوان بهترین روش آماری جهت تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق انتخاب گردید. محور اصلی

شکل ۱. ارزیابی کلی سؤالات

در ارزیابی نهایی محتوای آموزشی دوره‌ها از نظر میزان وجود آگاهی‌های محیط‌زیستی و ... فرضیات مطرح شده در ابتدای تحقیق، مورد قبول واقع شدند. همچنین بر اساس شکل ۱، نتایج بدست آمده را می‌توان در موارد ذیل خلاصه کرد (نتایج به ترتیب مربوط به ستون‌های شکل ۱ می‌باشد):

۱- بر اساس میزان تحصیلات، اکثر تورگردانان قبل از گذراندن دوره آموزشی اطلاعات محیط‌زیستی خود را از طریق آموزش‌های رسمی، به ویژه دانشگاه کسب کرده‌اند و میزان آن ۵۹ درصد ارزیابی گردید.

۲- بیشترین مفاهیم محیط‌زیستی آموخته شده در دوره‌ها، مربوط به معیار آلودگی‌ها خصوصاً معیار آلودگی آب (۶۳/۵ درصد) بوده و کمترین مربوط به آلودگی منظر (۲ درصد) بوده است.

۳- حتی پس از گذراندن دوره‌های آموزشی، تورگردانان بیشترین ضعف اطلاعاتی خود را در مورد قوانین و مقررات محیط‌زیستی عنوان نمودند.

۴- از میان روش‌های آموزشی - حفاظتی که به تورگردانان آموخته شد، ۵۸ درصد تورگردانان با استفاده از بروشورهای تبلیغی، ۵۵ درصد با استفاده از روش‌های مدیریت گردشگران و ۶۲ درصد تورگردانان تنها با بیان مستقیم اطلاعات و استفاده از روش‌های مشارکتی (به طور ناآگاهانه)، مفاهیم را به

خاک و کلاً اکوسیستم طبیعی مکان ورود توریست‌ها اشاره شده است و گروه هدف و نوع گردشگری خاصی مورد نظر محقق نیست. اما معیارهای عنوان شده در این تحقیق و معیارهای موجود در پرسشنامه تهیه شده برای پژوهش حاضر، بسیار مشابه می‌باشند. نتیجه‌گیری نهایی که در تحقیق مذکور انجام شده، این موضوع می‌باشد که می‌توان به وسیله اشاعه آگاهی‌های محیط‌زیستی به مردم از اثرات تخریبی گردشگران بر محیط‌زیست کاست که با نتیجه‌گیری نهایی حاصل از تحقیق حاضر مطابقت دارد.

تجزیه و تحلیل اطلاعات پرسشنامه نشان داد با توجه به درصد مطلوب حضور زنان به عنوان تورگردان در عرصه گردشگری، تعادل خوبی در زمینه مشارکت آنان وجود دارد. تورگردانان مورد بررسی در استان گیلان از نظر سطح سواد و آگاهی، سطح بالایی دارند و انتقال دانش‌های محیط‌زیستی به آنها، راحت‌تر و با جزئیات بیشتر، ممکن می‌باشد. با توجه به مقطع و تنوع رشته‌ای تورگردانان (خصوصاً زبان‌های خارجی) و از آنجا که تسلط به زبان دوم یکی از ملاک‌های بارز در امر توسعه گردشگری می‌باشد (Arbani, 1995; Ranjbarian & Zahedi, 2006)، می‌توان از این افراد در آموزش زبان دوم به سایر تورگردانان در کارگاه‌های آموزش زبان به صورت دوره‌ای استفاده نمود. از بررسی سؤالات مفهومی و مفاهیم پایه نتیجه‌گیری شد که تعاریف تخصصی و مرتبط با گردشگری و طبیعت‌گردی تا حد متوسطی در محتوای آموزشی دوره‌ها گنجانده شده و تا حد زیادی، درست و بدون تغییر به تورگردانان منتقل شده است و همچنین نمی‌توان از نقش بارز آموزش‌های رسمی جهت پایه‌گذاری اطلاعات و آگاهی‌های محیط‌زیستی تورگردانان چشم‌پوشی کرد (Joy, 2003).

Goodwin (1996) در تحقیق خود، به بررسی تاریخچه ورود اکوتوریسم به عرصه علوم محیط‌زیستی و گردشگری پرداخته است. محقق در تحقیق خود به این

تحقیق، سنجش میزان اثربخشی آموزش‌های غیررسمی بر گروه هدف بود، در حالی که بیشتر مطالعات پیشین به آموزش‌های رسمی تأکید داشتند.

تیزدل و ویلسون در تحقیقی با عنوان بررسی تاثیر اکوتوریسم بر حفاظت و آموزش محیط‌زیست، روش‌های آموزشی را مورد بررسی قرار دادند و بهترین روش آموزشی را دیدار بازدید کنندگان از مکان‌های طبیعی زندگی موجودات بیان کردند (Tisdell & Wilson, 2000). اما در این تحقیق چون گروه هدف با تحقیق فوق متفاوت بود بهترین شیوه آموزشی، تلفیقی از آموزش‌های مستقیم و غیرمستقیم ارزیابی گردید. در هر دو تحقیق نتیجه‌گیری نهایی نشان دهنده مثبت بودن تاثیر آموزه‌های محیط‌زیستی بر گروه هدف بود. اما در بررسی‌های محققین فوق محتوای مکتوب آموزشی و آموزش آموزه‌دهندگان مدنظر قرار نگرفته (برعکس این تحقیق) و همچنین در تحقیق اشاره شده، شاهد بررسی آموزش‌های رسمی و غیررسمی توسط محققین هستیم، اما تمرکز این تحقیق بر روی آموزش‌های محیط‌زیستی غیررسمی می‌باشد.

در این تحقیق، فرضیات مطرح شده تایید گردید که این موضوع موید تاثیر آموزش‌های غیررسمی بر صنعت گردشگری و تبدیل آن به انواع گردشگری پایدار می‌باشد. معیارهای محیط‌زیستی که در تحقیق به آنها استناد شده است علاوه بر اینکه با معیارها و قوانین محیط‌زیستی داخلی مطابقت داده شده‌اند، از سایر معیارهای جهانی صنعت اکوتوریسم که در تحقیقات موجود بوده‌اند، برگرفته شده‌اند و به مشارکت‌های بین‌سازمانی نیز، توجه خاصی شده است.

Gaul (2003) در تحقیقی به اثرات محیط‌زیستی اکوتوریسم پرداخته است. در این تحقیق بسیار تخصصی عمل شده و تنها به فهرست‌بندی معیارهای محیط‌زیستی و تأثیرات اکوتوریسم بر روی جانوران، گیاهان، آب و

اکثر مطالعات به آموزش‌های رسمی تأکید شده و آموزش‌های غیررسمی چندان مورد توجه قرار نگرفته است. در صورتیکه نتیجه این تحقیق نشان دهنده تأثیر مهم و مثبت این آموزش‌ها در مبحث طبیعت‌گردی می‌باشد.

از سویی نتایج نشان داد که بیشترین ضعف اطلاعاتی تورگردانان و تورگردانان طبیعت‌گردی استان گیلان در مورد قوانین و مقررات مربوط به منابع طبیعی و اکوتوریسم است که این موضوع نشان دهنده کمبود این آگاهی‌ها در محتوای دوره‌های آموزشی می‌باشد و همچنین بحث تنوع زیستی در محتوای آموزشی دوره‌ها مهجور مانده است. بیشترین تأکید آموزش‌ها بر روی معیار آلودگی‌ها خصوصاً آلودگی آب بوده و کمترین تأکید آموزشی بر روی معیار آلودگی منظر بوده است. در قسمت روش‌های انتقال آموزه‌ها، باید بیان نمود که فن تفسیر در مناطق بکر و مهار نشده و یا حفاظت شده یک موضوع آموزشی بسیار مهم است که در محتوا گنجانده نشده است. در واقع یکی از بهترین روش‌های انتقال آگاهی‌ها به گردشگران، در این دوره‌ها به تورگردانان آموزش داده نشده است. هرچند اکثر تورگردانان با تهیه بروشور تبلیغاتی آشنایی داشته و از آن بهره می‌برند، باید اذعان کرد که مطالعات نشان داده است تهیه بروشور تبلیغی و در اختیار گردشگر گذاشتن یکی از مؤثرترین روش‌های انتقال اطلاعات است (Ranjbarian & Zahedi 2006) و باید فصلی با عنوان روش‌های آموزش و انواع آن در محتوای دوره‌های آموزش طبیعت‌گردی گنجانده شود. همچنین با دستورالعمل‌های درون و برون سازمانی و تصویب آیین‌نامه‌های اجرایی در مورد ارائه خدمات هماهنگ با حفاظت محیط زیست می‌توان همگونی بیشتری بین آگاهی‌های حفاظتی آموزش داده شده به تورگردانان و تسهیلات و خدمات گردشگری سازمان‌های مرتبط ایجاد کرد. علاوه بر این در مصاحبه با تورگردانان معلوم گردید که دوری و نزدیکی مسیر تا رسیدن به محل برگزاری کلاس‌های دوره آموزشی در میزان استقبال آنها به حضور در دوره‌ها، مؤثر می‌باشد. همچنین تعامل بین سازمانی در خصوص

نتیجه رسیده است که آموزش‌های رسمی موجب گسترش مباحث و کشاکش مفاهیم حول محور اکوتوریسم شده است. که این موضوع با سؤال دوم پرسشنامه تحقیق حاضر مطابقت دارد. در این سؤال ۴۹ درصد یعنی نیمی از تورگردانان به این مسئله معترف بودند که قبل از شرکت در دوره‌های آموزشی غیررسمی، اکثر اطلاعات محیط‌زیستی خود را از طریق آموزش‌های رسمی در مدارس و دانشگاه‌ها کسب نموده‌اند. همچنین نتایج پاسخ به سؤال ۱۷ نیز مؤکد همین موضوع می‌باشد. همچنین Usuki (2004) در تحقیقی به بررسی نقش آموزه‌های محیط‌زیستی و افزایش آگاهی و حساسیت دانش‌آموزان مدارس ابتدایی و متوسطه پرداخته است. نتیجه‌گیری که محقق ارائه داده بیانگر این موضوع می‌باشد که اگر دانش‌آموزان اطلاعات پایه محیط‌زیستی را از طریق آموزش‌های رسمی در مدارس و دانشگاه‌ها کسب کنند، پس از ورود به اجتماع و بازار کار خواهند توانست اطلاعات را به طور غیررسمی بدست آورده و در تجزیه و تحلیل آن توانایی بالایی داشته باشند که این موضوع با نتایج حاصل از سوالات ۲ و ۱۷ مطابقت دارد. البته در تحقیق فوق، عنوان شده است با توجه به اطلاعات محیط‌زیستی پایه که توسط دانش‌آموزان در مدارس کسب شده، در دانشگاه باید اطلاعات علمی محیط‌زیستی تخصصی‌تر مانند اطلاعات در مورد صنایع پایدار (مثل اکوتوریسم) در دسترس دانشجویان قرار گیرد و به آنها آموزش داده شود. لذا محقق تنها به نقش بارز آموزش‌های رسمی در ایجاد دیدگاه عمیق نسبت به محیط‌زیست متمرکز است و فقط به آموزش‌های غیر رسمی یا همگانی به عنوان آموزش‌های بعدی محیط‌زیستی اشاره‌ای مختصر نموده است.

نتایج مطالعات قبلی به طور کلی نشان دهنده مثبت بودن تأثیر آموزه‌های محیط‌زیستی و گسترش مباحث و کشاکش مفاهیم حول محور اکوتوریسم تحت تأثیر آموزش‌های رسمی می‌باشد. اما همانگونه که ذکر شد در

گیری‌ها باید دست اندرکاران سازمان دهنده و برگزار کننده این دوره‌ها در هرچه بهتر تدوین کردن محتوای آموزشی و افزایش کیفیت محتوا و رفع نواقص و موانع موجود در راه برگزاری دوره‌ها و نحوه تدریس آنها بکوشند هرچند که راندمان هیچ دوره و محتوای آموزشی با توجه به این که از امور انسان ساختند در هیچ زمانی ۱۰۰ درصد نمی باشد.

صنعت گردشگری و طبیعت گردی وجود دارد. در مورد تأثیر دوره‌ها بر تغییر افکار و نگرش تورگردانان باید یادآور شد که آنها سعی می‌کنند بتوانند بر روی گردشگران تأثیر مثبتی داشته و افکار آنان را با شیوه‌های نوین و به طور غیرمستقیم با خود همراه سازند، هرچند باید بر این نکته تأکید داشت که تبدیل گردشگران به گردشگران سبز (طبیعت گردان)، زمان بر بوده و در کوتاه مدت امکان‌پذیر نمی‌باشد. با توجه به تمام این نتیجه-434.

References

1. Arbani, E., (1995), Guilan's Book. Iran Group of Researchers Publishing. P 455.
2. Antoni, F.D., (2007), Introduction to Tourism. Oladi G J. Bobolsar: Mazandaran University Publishing, P 392.
3. Barrow, C.J., (2003), Environmental Management: Principles and Practice. Andaroudi M. Tehran, Iran: Kongereh Publishing, P 410.
4. Drumm, A. and Moore, A., (2002), An Introduction to Ecotourism Planning and Management. Ranjbar M. Tehran, Iran: Ayizh Publishing, P 176.
5. Dudley, N., (2008), Guidelines for applying protected area management categories. Gland, Switzerland: IUCN. x +86pp.
6. Farajzadeh, M., (2004), Geographical Information System and Application in the Tourism Planning. Tehran: Smat Publishing, P 147.
7. Gaul, D., (2003), Environmental Impacts of Ecotourism: a Review of Literature. Italy: FAO Publishing, P 1-17.
8. Goodwin, H., (1996), Inpursuit of ecotourism. Journal of Biodiversity and Conservation. Vol 5, p 277-291.
9. Guilan's cultural heritage, handicrafts and tourism Organization., (2009), The list of Guilan tourism pathes. Guilan: Unpublishable.
10. Ham, S.H. and Krumpel, E.E., (1996), Identifying Audiences and Messages for Non-Formal Environmental Educations: a Theoretical Framework for Interpretation, Journal of Interpretation Research, Vol 1, No 1, p 11-23.
11. Heydari, C., (2009), The Principles of Tourism Industry Planning. Tehran: Samt Publishing. P 284.
12. Joy, E.P., (2003), Environmental Education in the 21st Century. Khorshidoost A M. Tehran: Samt Publishing, P 13.
13. Khaki, G., (2005), Research Methods with the Focus on Thesis Writing. Tehran: Baztab Publishing. P 446.
14. Orams, M.B., (1997), The Effectiveness of Environmental Education: can we turn tourists in to "greenies"? Journal of Progress in Tourism and Hospitality Research, Vol 2, No 6, p 295-306.
15. Papoli Yazdi, M.H. and Saghai, M., (2011), Ecotourism: Concepts and Principles. Tehran: Samt Publishing, P 392.
16. Ranjbarian, B. and Zahedi, M., (2006), Tourism Recognition. Tehran: Chahar-Bagh Publishing. P 29-33.
17. Rezai, M. Liaghati, H. and Mostafavi, H., (2007), Training of Environment and Sustainable Development. In: Zarandian, A., and F. Hematian (eds.), Proceeding of the Iranian National conference of Environmental Training, Department of Environment, Tehran, Iran.
18. Safavi, A., (2007), Teaching Methods, Techniques, and Standards. Tehran: Samt Publishing. P 310.
19. Sharifi, M. and Ghafouri, M., (2008), The Principles of Ecology and Environmental Problems. Mashhad: Mashhad jihad. Daneshgahi Publishing, P 400.
20. Tisdell, C. and Wilson, C., (2000), A Study of the Impact of Ecotourism on Environmental Education and Conservation: the case of Turtle Watching at an Australian site. The University of Queensland. Working Paper No 55.
21. Usuki, M., (2004), Environmental Education and Ecotourism for Conservation towards Sustainability of Local Communities, Journal of Tourism Studies, Vol 2, No 1, p 117-131.